

<http://wikimapia.org/#lang=fr&lat=38.723655&lon=37.274594&z=15&m=b&show=/31313477/hy/Կուրբնի-հայկական-եկեղեցի&search=G%C3%BCr%C3%BCn%20ulu%20cami>

Sivas (1), Ermeni Coğrafyası'nda IV. – VII. yüzyıllarda Küçük Hayk (Փոքր Հայք) topraklarının Birinci Hayk (Առաջին Հայք) eyaletlerindedir. XI. yy'da Vaspuragan (Վասպուրական) Krallığı'nın son yerleştiği topraklardır. XV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlılar bölgeyi işgal ederek Batı Ermenistan toprakları üzerinde Küçük Asya'da ilk idari eyaletlerini kurmuşlardır. Bu eyalet önceleri Rumi olarak adlandırılmış, daha sonra ise Sebastia Vilayeti olarak anılmıştır.

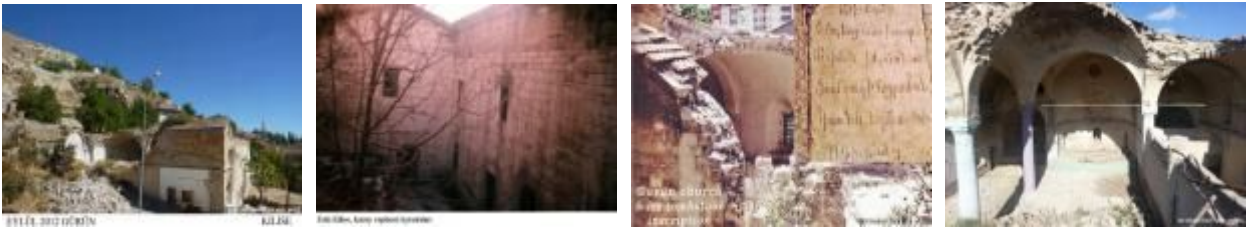
Gürün (2), Osmanlı idari biriminde Sivas Sancağı'nda olup günümüzde bir ilçedir.

Ermeniler ilçeye Şah Abbas ve Osmanlı zulmünden Büyük Hayk topraklarından kitle halinde kaçarak 1745-50 tarihlerinde Küçük Ermenistan'a, soydaşlarının bulunduğu yere yerleşirler. Çevredeki Rum köy halkı zaten islamlaştırılmışken Ermenilerin 1864-1865 yıllarında Kürt, Afşar, Türkmen ve Çerkez akınlarıyla güvenlikleri sarsılır. Aşiretlere sadakat vaad ederek yaşamlarını sürdürürler.

Din, Ermeni milletinin var oluşunun başlıca ögesidir. Kral Apkar döneminde Tateos ve Partoğimeos ile Hristiyanlığın Ermenistan'a girmesiyle Ermeni Havariler Kilisesi başlar. Gürün Apostolik (Havariler - Lusavorçagan) Ermenilerin ilk ibadet yeri, yarı toprak içinde bulunan karanlık bir mekandan ibaretti. Saklanmadan ibadet edebilmek için sultandan ferman çıkartarak Surp Asdvadzadzin kilisesini inşa ederler. 1800'lerde Katolik Ermeniler, 1870-1875 yıllarında ise Protestan Ermenilerin katılımı ile sayıları artar.

## Gürün, Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi –

Մուրթ Աստուածածնայ Մայր Եկեղեցի



Gürün Ermeni kilisesi, şehrin merkezinde, Pınarönü Mahallesi, Nurettin Sözen Caddesin üzerinde bahçe içerisinde (3). Önceki ismi ile Has Bağ (Իսաւ քաղ) mevkii Sağ (Sağır) Mahallesi Մաղ, (Մաղըր), Ulu Cami'nin güneydoğusunda, kaya evlerin hemen altında bulunur ; yapılış tarihi 1810-15 olduğu sanılmaktadır.

Koordinatları (Coordonnées) : 38°43'21"N 37°16'14"E

Sultandan inşaat için ferman çıkmasına ve dönemin dayatmalarından ötürü çanın tahtadan olma mecburiyetine rağmen yerli Müslüman halk bu izinden rahatsız olur. Müftiye, kilisenin kireçten yapıldığı, yollarda eşeklerin sırtında taşınan kirecin kutsal toprakları mudarlaştırdığını şikayet ederler. Kilise inşasında kararlı Ermeniler Yozgat Çapan Oğlu'na müracaat ederler. Yolda, Çerkezlerin yaşadığı Boran Deresi yakınlarında Afşarların saldırılarına maruz kalırlar. İki gün süren silahlı mücadeleden sonra Afşarlar mühimmat yetersizliği nedeniyle çekilirler. Yozgat'a varan Ermeniler, yerli soydaşları aracılığı ile gerekli izni Çapan Oğlu'ndan alırlar. Kilise, Piranyan Mıgırdiç'in (Deli Mıgır) Sivas Paşasından aldığı izinle genişletilir.

Daha sonraki zorluklar ise zengin Ermenilerin haraca bağlanmaları olur. 1893-1894 Zeytun ayaklanması ortalığı daha da karıştırır, bilhassa eğitim görevlileri ve din adamları tutuklanırlar. 1895'de ise Kürt, Çerkez, Papaklar Ermeni mahallelerini işgal ederler. Katolik Simon Ağa vasıtası ile Ermenilere silahlarını terk ettirdikten sonra da talan başlar.

Kuzeyi Ğalan Kalesi (Ղալաւն Բերդ) devamı olan tepecikle çevrili olup doğusunda Sivas yoluna açılan Sazin Boğazı (Մազին Ղոռազը) geçiti, batısında 5000 km<sup>2</sup> üzerine dağılan ruhani merkez, Ermeni okulu, kilise vakıf binaları, dükkân ve 2-3 katlı otelleri bulunuyordu. Kilisenin geniş avlusunda içinde yönetim kurulu ve çalışanlara tahsis edilmiş bölümler, arka tarafında duvarla ayrılan özel mezarlar, mezar taşları vardı. Kiliseyi çevreleyen büyük duvarların güneyinde biri büyük diğeri küçük iki demir kapıdan geniş dış avluya girilirdi.

Doğu-batı yönünde 11 metre yüksekliğindeki, tamamı oldukça sağlam kesme taştan inşa edilmiştir. Kubbesi yoktur. Çan kulesi yerine önceleri tahtadan daha sonra demirden goçnak vardı. (6)

Kilisenin doğu ucunda üç apsis bulunmaktadır. Üç apsisli ana mekanda orta sahin geniş tutulmuş ve bir kubbe ile örtülüdür; diğerkisimlerde çapraz tonozlar kullanılmıştır.

Kilise girişi güneybatı köşesindedir. Buradan bir kapıdan da kilisenin batı yönünde, kuzey-güney istikametinde bir koridora geçilmektedir. Koridorun kuzey ve güney uçlarındaki mekanlar çapraz tonozla, orta kısmı ise beşik tonozla örtülüdür. Solda, batı yönünde bahçeye açılan kemerli girişler sonradan örülerek kapatılmıştır. Sağda, ana mekana açılan iki pencere ve ortada ana mekana giriş s ağlayan bir kapı yer alır.

Gürün kiliselerinin en gösterişlisi olan bu kilisenin, Surp Asdvadzadzin (Meryem Ana), Surp Harutyun (İsa'nın dirilişi ) ve Hazerti Isa'nın çarmıha gerilişini tasvir eden yağlıboya, gümüşten mumluklar, altın, gümüş kaplamalı kutsal kitaplar, değerli örtülerle bezenmiş üç sunağı (adak masası) vardı. Kuzeydoğu uçtaki apsisli oda episkopal sandalye ile vartabet ve papazların hazırlanmaları için ayrılmış bölümlerdi. Sunak kısmında sağdan sola uzanan temel taşı üzerinde yağlıboya 12 havariyi simgeleyen ikonaları vardı. İç kısmın sağ tarafı vaftizler için ayrılmış olup hurna ve perdeli yüksek sunak bulunuyordu.

Kilise olarak kullanıldığı zamanlar, dua eden halk için ayrılan bölüm halılarla döşenmiş herkesin yeri belli olup oturacağı yastık bulunurdu. Halıların altı taş plaka ile kaplı iken, sinemaya (Kale Sineması) dönüştürülmek için yapılan tadilatla yere beton dökülmüş, güneydeki mekan diğerkiki mekandan, örülen bir duvar aracılığı ile ayrılmıştır. Kilise, daha sonraları düğün salonu, depo, cezaevi olarak da kullanılmıştır. Girişin sağ ve sol tarafında ayakkabıların konacağı kutucuklar vardı.

Kadınlar için ayrılan locaya (vernadun – թախտէքէտ) , avlunun sağ ve sol tarafındaki taştan merdivenlerle çıkılırdı. Binanın üzeri sonradan Marsilya kiremitle kapatılmıştır. Günümüzde üst örtüsü orta kubbeye kadar çökmüştür.

Giriş tamamen taş işçiliğiyle yapılmış, sütunlarda ve pencere kenarlarında süslemeler görülür. Giriş holünde de mum veya heykellerin bulunduğu nişler ile bunların önünde

çıkımlar da süsleme elemanlarından sayılabilir.

1 – 2 m bounda gümüşten haçları, değerli taşlarla bezenmiş taşlar, paha biçilmez altın ve gümüş kapaklı kutsal kitaplar bulunuyordu. Dindar iyilikseverler tarafından hediye edilen gümüşten avizeler sunağın sağ ve solunda, daha büyük olanı ise kilise ortasında asılı olup 12 mumlukdu. Kilisenin değerli yağlıboyalı Tokatlı bir ressam tarafından boyanmış olup, bazıları ölen her papazın tabutunda defnedilirdi. Hayırseverlerden Salıcı Mahdesi Hagop, mebus olduğundan kilise etrafındaki yıkılmış evleri yeniler, kilise etrafındaki Hasbağ Mahallesi'ndeki (Խասապաղ թաղ) birkaç tarlayı satın alarak bahşeder. Kilisenin o dönem veznedarı Haçer Ağa Azaryan (Խաչեր Աղա Ազարեան) değerli eşyaları Halep'te satıp kilise mülkiyesine katar. (A. S./H.)

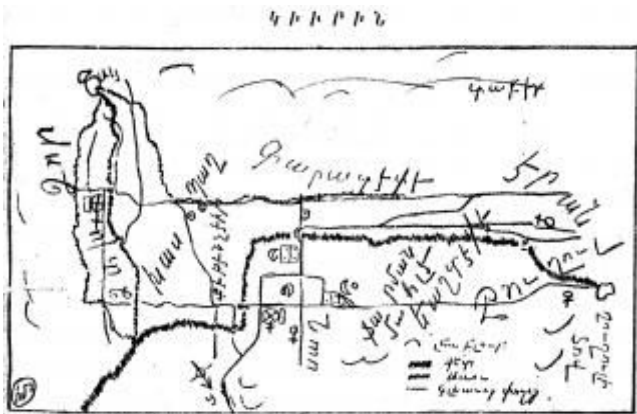
## Gürün Ermeni Kilisesi papazları :

Papaz Der Krikor Cızıyan (Տեր Գրիգոր Ճրզրլեան), Papaz Der Garabed Maraşlyan (Տեր Կարապետ ք. Սարաշլեան), Topalyan doğumlu Papaz Der Mıgırdiç Gencoğlyan (Թովալեան - Տեր Մկրտիչ ք. Կենձողլեան), Papaz Der Hmayag Cemcemyan (Տեր Հմայակ ք. Ճեմձեմեան), Ferman Mahallesinden Ğevont Yebiskobos Şişmanyan (Ղեւոնդ Եպս. Շիշմանեան), Papaz Der Karekin (ք. Ղեւոն Տեր Գարեգին), Papaz Der Taniel Aprahamyan (Տեր Դանիէլ ք. Արրահամեան) 1895 katliamlarında Keten Çayırı başlarında Topalların bahçesinde aldığı Kürtlerin mermileri sonucu ölü olarak bulunmuştur. Zeytunlu Papaz Der Sahag Yağubyan (Զեյթունցի Տեր Սահակ ք. Բանեան).

Dini idare merkezi (առաջնորդարան) Mancını Köy'ünde (Մանձրլիս, Մանջինլի, Լարիսա) bulunuyordu.






ԿՈՒՐԻՆ ԻՆՆ ՊԵՏՐՈՎԱԿԵՐՈՅ ՓՐԵՆՍԿԱՆՔԻՆ ԿԻՐԱՍԻՍ ԵՎ ՅԻՐԵԿ ԱԶ — Ե. Քասե. Ե. Եսեկե. Ե. Տևու. Խ. Եղևաթու. արմ. Հայկ. Արմենոս. Կարապետ Մաշակի պատկերները. Կարապետ Մաշակի պատկերները. armenian on web





ԿԻՐԻՆԻ ՈՒՐՈՒՆԱԿԵՐԸ — Գաղթաբերական և առանց ցանկի, այնպիսի կամ անպիսի բազմաթիվ թվերով, գեոգրաֆիկ և առանցքային ընդհանուր և կարևոր շենքերը: Սարգիս Սարգիսեան, Կիրինի Յուշ, 1930 էջ 5 armenian on web


## Şehit olan din görevlileri :


Name	Vilayet	Sanjak	Denom	Fate	
<p>English</p>  <p>Armenian</p>	<p>Fr. Vahan</p> <p>Վահան Քահանայ</p>	<p>Sivas (Sebastia)</p> <p>Սեբաստիա (Սվազ)</p>	<p>Sivas (Sebastia), Kemerek or Kamarak, Chepni</p> <p>Կեմերեկ կամ Կամարակ, Չեփնի</p>	<p>Apostolic</p> <p>Առաքելական</p>	<p>Martyr</p> <p>Նահատակ</p> <p>Pastor at the Church of the Holy Savior in Chepni. Եղել է Չեփնիի Սբ. Փրկիչ եկեղեցու հովիւր:</p>
<p>English</p>  <p>Armenian</p>	<p>Fr. Hesu Vardabedian</p> <p>Յեսու Քին. Վարդապետեան(Սվազ)</p>	<p>Sivas (Sebastia)</p> <p>Սեբաստիա (Սվազ)</p>	<p>Sivas (Sebastia), Kyurin</p> <p>Կիւրին</p>	<p>Apostolic</p> <p>Առաքելական</p>	<p>Martyr</p> <p>Նահատակ</p> <p>Born Kyurin; baptismal name - Sarkis; teacher; ordained by Bishop Bedros Tehmezchian. Ծն. Կիւրինում, աշխրհ. անունը՝ Սարգիս, ուսուցիչ, ձեռնադր. Պ. Թեհմեզճեանի կողմից:</p>
<p>English</p>  <p>Armenian</p>	<p>Fr. Sahag Yaghubian</p> <p>Սահակ Քին. Եաղուպեան</p>	<p>Sivas (Sebastia)</p> <p>Սեբաստիա (Սվազ)</p>	<p>Sivas (Sebastia), Kyurin</p> <p>Կիւրին</p>	<p>Apostolic.</p> <p>Առաքելական</p>	<p>Martyr</p> <p>Նահատակ</p> <p>Born in Zeitun; pastor at the Church of the Holy Savior. Ծն. Ջէյթունում, եղել է Սբ. Փրկիչ Մայր եկեղեցու հովիւր:</p>


<p>English</p>  <p>Armenian</p>	<p>Fr. Ignatios Sivas Sivas Apostolic. (Sebastia) (Sebastia), Kyurin</p> <p>Born Kyurin; ordained by Bishop Bedros Tehmezchian; pastor at the Church of the Holy Savior.</p> <p>.</p> <p>Իգնատիոս Սեբաստիա Կիրին Առաքելական Քահանայ (Սվազ)</p> <p>.</p> <p>Ծն. Կիրինում, ձեռնադր. Պ. Թեհմեզճեանի կողմից: Եղել է Սբ. Փրկիչ Մայր եկեղեցու հովիւր:</p>
--	---


<p>English</p>  <p>Armenian</p>	<p>Fr. Atte Sivas Sivas Apostolic. Manoogian (Sebastia) (Sebastia), Kyurin</p> <p>.</p> <p>Ordained by Bishop Bedros Tehmezchian.</p> <p>.</p> <p>Ադդէ Քին. Սեբաստիա Կիրին Առաքելական Մանուկեան (Սվազ)</p> <p>.</p> <p>Օծուել է Տէր Իգնատիոսի հետ միաժամանակ:</p>
---	---


<p>English</p>  <p>Armenian</p>	<p>Bishop Khoren Sivas Sivas Apostolic Martyr Timaksian (Sebastia) (Sebastia), Kyurin</p> <p>Born 1864 in Kyurin; member of the Cilician Brotherhood; Primate of Kyurin region.</p> <p>.</p> <p>Խորէն Եպս. Սեբաստիա Կիրին Առաքելական Նահատակ Դիմաքսեան (Սվազ)</p> <p>Ծն. 1864-ին Կիրինում, Կիլիկիայի միաբանութեան անդամ, եղել է Կիրինի շրջանի առաջնորդ:</p>
--	---

<p>English</p>  <p>Armenian</p>	<p>Rev. Bedros Sivas Sivas Evangelical Martyr Mughalian (Sebastia) (Sebastia), Kyurin</p> <p>.</p> <p>.</p> <p>.</p> <p>Պատուելի Պետրոս Սեբաստիա Կիրին Աւետարանական Նահատակ Մուղալեան (Սվազ)</p>
--	--


English	Rev. Ardashes Sivas Koshgerian (Sebastia)	Sivas (Sebastia), Kyurin	Evangelical	Martyr
 Armenian	Պատուելի Արտաշէս Քեօշկերեան	Սեբաստիա (Սվազ)	Կիրիւն	Աւետարանական Նահատակ


English	Fr. Krikor Pehlivanian	Sivas (Sebastia)	Sivas (Sebastia), Kyurin	Catholic	Martyr
 Armenian	Հ. Գրիգոր Վրդ. Փեհլիւանեան	Սեբաստիա (Սվազ)	Կիրիւն	Կաթոլիկ	Նահատակ

English	Fr. Ghevont	Sivas (Sebastia)	Sivas (Sebastia), Kyurin, Tarente	Apostolic	Martyr
 Armenian	Martyred on Gartshlar mountain.	Սեբաստիա (Սվազ)	Կիրիւն, Տարենտէ	Առաքելական	Նահատակ
	Ղեւոնդ Քահանայ	Նահատակուել է Գարտշլար լեռան վրայ:			

English	Fr. Hovhannes	Sivas (Sebastia)	Sivas (Sebastia), Kyurin, Tarente	Apostolic	Martyr
 Armenian	Martyred on Gartshlar mountain.	Սեբաստիա (Սվազ)	Կիրիւն, Տարենտէ	Առաքելական	Նահատակ
	Յովհաննէս Քահանայ	Նահատակուել է Գարտշլար լեռան վրայ:			



English	Fr. Krikor Zartarian	Sivas (Sebastia)	Sivas (Sebastia), Kyurin, Tivrik	Apostolic	Martyr
	Born in Tivrik; vicar.				
	Գրիգոր Ա. Քին. Ջարդարեան	Սեբաստիա (Սվազ)	Կիրին, Տիրիկ	Առաքելական	Նահատակ
	Օն. Տիրիկում, եղել է առաջնորդական փոխանորդ:				
Armenian					

English	Fr. Serovpe Prigian	Sivas (Sebastia)	Sivas (Sebastia), Kyurin, Tivrik village	Apostolic	Martyr
	Born in Tivrik; studied at St. Karapet Seminary in Ceasarea.				
	Սերովբե Քին. Բոնիկեան	Սեբաստիա (Սվազ)	Կիրին, Տիրիկ	Առաքելական	Նահատակ
	Օն. Տիրիկում, սովորել է Կեսարիայի Սբ. Կարապետ Ժառանգաւորաց վարժարանում:				
Armenian					

### Kiliseye bağlı Aziz Meryem Ana Okulu 1902 yılı itibariyle (3)

Tamamı Ermeniler'den oluşan 5 köyün ve kazanın çeşitli yerlerine dağılmış olarak yaşayan Ermeniler'in nüfusu, 1914'te toplam 13.874 kişiden ibaretti. Kazanın yönetim merkezi Gürün'de 12.168 Ermeni yaşıyordu. Gürün'deki Ermeniler çoğunlukla Tormak ırmağının (Թռհւա գետ – Թռհւա Սու) oluşturduğu ovada yerleşmişlerdi. Gürün'de 7 Ermeni okulunda 850 ğrenci eğitim görüyordu. Bunun dışında Katolik ve Protestan cemaatlerine ait 5 okul daha bulunuyordu.

Aziz Meryem Ana kilisesine bitişik olarak imparatorluk beratıyla 1840 tarihinde inşa edilmiş olan okulda üç papaz bulunmaktadır. Meryem Ana Okulu erkek öğrencilere mahsustur. Okulda 6 ğretmen ve 300'e yakın ğrenci vardır. Öğrencilerin ödediği yıllık ücretler, kilise tabaklarından elde edilen gelirler ve Vahanyan şirketinden yıllık olarak gönderilen 60 liradan ayrılan yardım payı sayesinde idare edilmektedir. Meryem Ana kilisesinin avlusunda 1 Eylül 1900'da izinsiz ağılmış olan bir de özel okul bulunmaktadır. Okulun 50 ğrencisi ve 2 ğretmeni vardır. Okulun ihtiyağları iki hayırsever cemaat mensubu tarafından karşılanmaktadır.

Bu kiliseye bağlı 6 mahalle vardır:

1. Karatepe: erkek ve kadınlardan oluşan 1671 şahsın ikamet ettiği toplam 293 ev vardır. Bu mahallede 1896'da ağılmış olan bir kız okulu vardır. Okulun bir bayan ğretmeni ve 30 ğrencisi bulunmaktadır. İhtiyağları, ğrencilerin ödediği yıllık ücretlerden ve Vahanyan şirketinin gönderdiği 60 liradan verilen yardım payından

karşılanmaktadır.

2. Hasbağ: 895 kişinin ikamet ettiği toplam 200 ev vardır. Burada 1876 yılında izinsiz açılmış Tarkmanças adlı bir okul bulunmaktadır. Şimdi yanmış harabeye dönmüş bir haldedir. Gerçi bu okul bir yıl varlığını sürdürdü fakat şimdi kapalıdır.

3. Cemcem ve Ferman mahallesinde 327 kişinin ikamet ettiği toplam 76 ev vardır. 1896'da burada bir kız okulu bulunuyordu, iki yıl faaliyetlerine devam ettikten sonra kapandı.

4. Yaştepe: 500 kişinin ikamet ettiği toplam 75 ev vardır. Burada 1875'de Pakradunyans adı altında izinsiz olarak açılmış ve şimdi yanmış harabeye dönmüş bir halde olan bir okul bulunmaktadır. Yerine Hripsimyans okulu açılır.

5. Seray Dere: mahallede 175 kişinin ikamet ettiği toplam 60 ev vardır. Burada 1896'da izinsiz olarak bir kız okulu açılmışsa da şimdilerde kapanmıştır.

6. Sağ Mahallesi: burada 120 kişinin ikamet ettiği toplam 24 ev bulunmaktadır

## Kaynaklar :

- *Küçük Ermeni Ansiklopedisi*, IV. Cilt, Yerevan, 2003
- *Gürün Anıları*, Boston 1930-1933 (Կիւրիւնի Յուշ – Gürini Huş) p. 150
- Gürün Ermeni org.
- Mehmet Ali ÖZ, *BÜTÜN YÖNLERİYLE GÜRÜN İLÇESİ*, Sivas 2002
- wikimapia.org
- Sivas Kültür Envanteri resmi sitesi
- *Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան* (5 հատորով), 1986-2001 թթ., Երևանի Համալսարանի հրատարակչություն in <https://hy.wikipedia.org/wiki/Սաղիձոր> (Ermenistan ve çevresinde yerleşim yerleri isimleri sözlüğü)
- Gürün/Կիւրիւն Kazasi <http://team-aow.discuforum.info/t816-Gurun-Kazasi.htm>
- Sivas - Sancağı - Vilayeti - Սեբաստիա (Sepastia) <http://team-aow.discuforum.info/t800-Sivas-Vilayeti.htm>

## Dip notlar :

- (1)- Sivas, Sepastia, Սեբաստիա
- (2)- Gürün, Կիւրիւն, Կիւրիւն, Կյուրիւն , Գյուրուն, Նախկին անվանումն էր Թիլգարիւն
- (3)- Ermeni Dini Önderliği'nden önder Başrahip Hagop Göneşliyan'ın İstanbul'daki Türkiye Ermenileri Patriği Başpiskopos Mağakya'ya gönderdiği mektuptan, 9 Mart 1902, Gürün. (22 Ağustos 1892 tarihle mektupta ise 1862'te izinsiz olarak inşa edildiği yazılı).